

Шкільні програми з «Музики» в перші роки незалежності України

У статті обґрунтовано основні напрями музично-естетичного виховання учнів молодших класів відповідно до програми «Музика», запропонованої вітчизняними науковцями в перші роки незалежності України. Автор узагальнює основні положення програм, які спрямовані на розв'язання мети музично-естетичного виховання, а саме: формування духовної культури молоді засобами музичного мистецтва. Обґрунтовується, що програми побудовані на основі українського народнопісенного мистецтва, спрямовані на розв'язання таких завдань: формування вокально-хорових навичок, засвоєння музично-теоретичних знань і сольфеджування, формування навичок сприймання музики, розвиток почуття метроритму, оволодіння навичками гри на дитячих музичних інструментах, розвиток музично-творчих навичок у процесі імпровізації.

Ключові слова: хоровий спів, слухання музики, основи музичної грамоти й практичні навички із сольфеджіо, рухи під музику, імпровізація, позакласна робота з музики.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У період набуття Україною незалежності змінюються підходи до визначення змісту, форм і методів музично-естетичного виховання молоді. Перед науковцями, вчителями, керівниками позашкільних закладів культури й освіти постало завдання виховання громадянина нової незалежної держави. За такої ситуації розробка змісту програм з «Музики» для учнів середніх загальноосвітніх шкіл, спрямованої на формування духовної культури молоді засобами українського музичного мистецтва та народної музики, а також кращих творів західноєвропейських та російських композиторів, стала актуальною і своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними науковцями О.Лобовою, Л.Масол, О.Михайличенком, О.Олексюк, В.Орловим, О.Отич, Г.Падалкою, Е.Печерською, О.Ростовським, О.Рудницькою, Л.Хлебниковою досліджено різні аспекти музично-естетичного та художньо-естетичного виховання молоді, вплив різних жанрів музичного мистецтва на формування естетичної культури особистості. Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження названих авторів, дає змогу визначити направленість шкільних програм на формування духовності й музичної культури молоді.

Мета статті полягає в обґрунтуванні спрямованості програм з «Музики» для середніх загальноосвітніх шкіл на розв'язання завдань музично-естетичного виховання учнів молодших класів.

Виклад основного матеріалу. 1994 року Міністерство освіти України опублікувало програми з «Музики» для середньої загальноосвітньої школи та позакласної роботи з музики в 1–4 класах, укладачами яких стали А.Авдієвський, А.Болгарський, І.Гадалова, З.Жовчак. Узагальнюючи попередній досвід масового музично-естетичного виховання, укладачі програм ставили за мету формування духовної культури молоді засобом музичного мистецтва, до якого входила класична та сучасна українська й народна музика, а також твори західноєвропейських і російських композиторів.

Цілком закономірно, що для реалізації поставленої мети було сформульовано наступні завдання:

- оволодіння навичками виразного співу;
- формування повноцінного сприймання музики;
- розвиток музичних здібностей молоді за допомогою різних видів мистецтва;
- формування навичок гри на музичних інструментах;
- засвоєння основних елементів музичної мови й засобів виразності;
- збагачення культури почуттів за допомогою рухів під музику.

В основу програм було покладено хоровий спів. «Хоровому співу в школі як доступній формі активної музичної діяльності відводиться основне місце» [3, с. 4], наголошували укладачі. Основним методом у вокально-хоровій роботі вважався спів з голосу або зі слуху, завдяки якому діти засвоювали манеру виконання та зосереджували увагу на вокально-хорових навичках. Починати роботу над формуванням вокально-хорових навичок укладачі програм рекомендували зі співу народних пісень. Тому не випадково основу репертуарних творів з хорового співу до кожної чверті становлять народні пісні та їхні обробки.

Цінним є те, що важливе місце в програмах відведено співу без супроводу як важливому чиннику розвитку вокального слуху та співацького голосу, формування творчих здібностей і художнього смаку. Поряд з абсолютною системою автори програм рекомендують запроваджувати відносну систему сольмізації. Це є важливим нововведенням порівняно з попередніми програмами. Застосування релятивної системи сольмізації уможливорює зосередити увагу учнів на чистоті інтонування та сприяє активізації слухового сприймання, дає

зможу співати в зручних для учнів тональностях. «За допомогою ручних знаків доцільно формувати навички двоголосся» [3, с. 7], відчуття ладотонального строю, розвивати вокально-слухові уявлення.

Натомість, заслугою авторського колективу шкільних програм є те, що важливу роль вони відводять взаємозв'язку музики і слова. Слово лежить в основі народної й авторської пісні. Поезія, як і музика позитивно впливає на внутрішній стан особистості, викликає почуття й емоції, які спонукають дитину до роздумів, прийняття рішень, узагальнень, формуванню особистісно-ціннісних ставлень до навколишнього середовища. «Слово в пісні – носій смислового начала. У взаємозв'язку з інтонацією воно розкриває духовне багатство й глибину художніх образів» [3, с. 5].

Важливу роль у формуванні музичної культури молоді відіграє слухання музики, котрому укладачі програм надають важливе значення, як засобу формування світогляду особистості, основи розумової діяльності, розвитку мисленнєвої сфери, почуття, емоцій і співпереживань. У процесі слухання музики діти ознайомлюються з творами українських, радянських та західноєвропейських композиторів, українськими народними піснями, оволодівають навичками слухання музики, за допомогою засобів музичної виразності аналізують їхній зміст.

Природно, що укладачі шкільних програм зосереджують увагу на ролі вчителя у формуванні навичок сприймання музики. «Перед слуханням музичного твору необхідно настроїти учнів на сприймання в цілому та на визначення його характеру» [3, с. 6]. Для цього вчитель повинен володіти методикою художньо-педагогічного аналізу музичного твору. З цією метою в програмі надано перелік репродукцій картин, за допомогою яких учитель має можливість здійснити порівняльну характеристику й глибше зануритися у зміст музичного твору.

У процесі хорового співу і слухання музики учні засвоюють основи музичної грамоти і практичні навички із сольфеджіо. Укладачі програм дають ґрунтовні методичні рекомендації щодо ролі та значення музично-теоретичної підготовки, та, на жаль, не визначають обсяг знань, умінь і навичок, які необхідні для засвоєння учнями загальноосвітньої школи. Учитель самостійно повинен планувати роботу й визначати зміст музично-теоретичної підготовки, необхідної для повноцінного музично-слухового розвитку дітей та оволодіння засобами музичної виразності.

Заслугове на увагу те, що автори програм з метою всебічного музичного розвитку школярів та залученню їх до активного творчого музикування пропонують запроваджувати під час музично-дидактичних ігор у структуру уроку музичні інструменти-іграшки, а саме: струнні, духові, ударно-шумові та електромузичні. Доведено, що ансамблева гра сприяє розвитку музично-творчих здібностей школярів, є одним із засобів активізації музично-слухових уявлень, виховує в учнів почуття колективізму й відповідальності. У програмі подаються методичні рекомендації щодо використання в молодших класах сопілки – українського іструмента з приємним тембром, наближеним до голосу людини.

Натомість, аналіз окремих вимог стосовно ансамблевої гри, які презентуються в шкільних програмах відповідно до кожного класу, дає підстави стверджувати, що вони представляють певні труднощі для учнів. Так, наприклад, у 4-му класі дітям пропонується в процесі гри на музичному інструменті читати з аркуша мелодію. Наразі слід визнати, що для розвитку зазначених навичок необхідна цілеспрямована робота з використанням певних методик. Тільки за такої ситуації учні опановують техніку читання нот з аркуша.

Значну увагу укладачі програм надають запровадженню рухів під музику з використанням народних, класичних, історико-побутових та сучасних танців. Крім того, варто пропонувати дітям хороводи, які є поєднанням музики, поезії та хореографії. Різні варіанти рухів під музику рекомендується проводити у формі гри. «Ігрова діяльність є необхідною умовою для розвитку творчої фантазії у дітей, пробуджує інтерес і потребу в самостійній музичній діяльності» [3, с. 10].

Запровадження в структуру уроків рухів під музику позитивно впливає на розвиток почуття метроритму, сприяє розвитку творчої активності й уяви. «Під час рухів під музику, ігор та хороводів учитель повинен сформувати в учнів уявлення про українські народні пісні, хороводи і танці» [3, с. 10], підкреслюється у програмі. Під час рухів діти отримують позитивні емоції, які відіграють вирішальну роль у формуванні особистісно-ціннісних орієнтацій, ставлення не тільки до музики, а й інших видів мистецтва. Музично-ритмічні рухи шліфують координацію, надихають дітей на подальшу творчість.

Укладачі програм пропонують перелік дидактичних ігор і хороводів, українські народні пісні й танці, написані для дітей твори українських композиторів. Ці твори вчитель може використовувати як на уроках, так і в процесі позакласної діяльності.

Усвідомлюючи, що розвиток музичних здібностей учнів перебуває в безпосередній залежності від творчої діяльності, укладачі програм рекомендують учителям вводити до структури уроків музики імпровізацію. У науково-методичній літературі виділяють декілька її видів, як-от: вокальну, інструментальну, ритмічну тощо. У програмах наголошується увага на взаємозв'язку зазначених видів імпровізації з вокальним вихованням та знанням теорії музики, навичками сольфеджування.

На жаль, цей вид роботи не знайшов належної розробки в науковій практиці. Вітчизняні дослідники недостатньо уваги приділяють опануванню теоретико-методологічних основ навчання дітей навичок імпровізації в умовах масового музичного виховання. До того ж уроки музики, де діти створюють різні варіанти вокальних й інструментальних мелодій, вважаються уроками творчості, на яких не тільки проявляються індивідуальні здібності учнів, а котрі надають можливість дитині розкрити внутрішні почуття, переконатися у власній гідності й спроможності до самовдосконалення.

Доречно наголосити, що в програмах подаються загальні методичні поради щодо постановки дитячих опер. Упроваджуючи кращі традиції вітчизняної музичної педагогіки, досвід П.Козицького, М.Леонтовича, Л.Хлебникової стосовно постановки дитячих опер і впливу театрално-музичного дійства на культурне життя школи, укладачі програм наголошують увагу на тому, що опера є синтетичним жанром, який поєднує спів, дійство, знання музичної грамоти, володіння акторською майстерністю. За такої ситуації «участь у сценічній дії дитини активізує розвиток музичних даних, розвиває в неї артистичні здібності» [3, с. 14], сприяє формуванню морально-етичних якостей, позитивно впливає на становлення її як особистості.

Не забували укладачі програм і про міжпредметні зв'язки на уроках музики. Передусім це стосується художньої літератури й поезії. Такий підхід обумовлено взаємодією цих видів мистецтв. Література й поезія завжди надихали композиторів на написання музики. Крім того, музика тісно пов'язана з образотворчим мистецтвом, історією, природознавством та іншими предметами, які входять до навчальних планів. «Тісний зв'язок різних видів мистецтва допомагає більш глибокому засвоєнню музичного мистецтва» [3, с. 14], сприяє психофізіологічному розвитку, усвідомленню історичного досвіду попередніх поколінь.

Доречно наголосити увагу на тому, що шкільні програми 1994 року видання, укладені А.Авдієвським, А.Болгарським, І.Гадаловою і З.Жовчаком, мали значну перевагу порівняно з попередніми програмами в тому розумінні, що в них запропоновано одночасно програми з позакласної роботи з музики, котрі вважаються логічним продовженням роботи з музично-естетичного виховання молоді розпочатої на уроках. Позакласну роботу укладачі програм поділяють на масову та гурткову. До масової належать «музичні вечори, шкільні свята пісні, календарні фольклорні свята, фестивалі, цикли лекцій-концертів, музичні клуби, організоване відвідування спектаклів, концертів, перегляд музичних телепередач, слухання музичних записів та радіопередач» [3, с. 14].

До гурткової роботи з музично-естетичного виховання молоді укладачі програм відносять участь дітей у хорових колективах, фольклорних ансамблях, оркестрових і хореографічних колективах, музично-теоретичних гуртках та дитячих оперних театрах. Робота в гуртках повинна плануватися таким чином, щоб в основу її змісту було покладено «українську народну музику та твори українських композиторів різних часів» [3, с. 15], наголошувалося в програмі.

Цінним є те, що укладачі програм дають ґрунтовні методичні поради щодо змісту й організації роботи гуртків. Не забувають вони й про вимоги стосовно знань, умінь і навичок, якими необхідно оволодіти для повноцінної участі в роботі художніх колективів. Отже, у програмах чітко окреслено обсяг понять із засвоєння ритму, мелодії, гармонії, форми виразності, розуміння музики, споріднених видів мистецтва. Крім того, визначено вміння зі слухання музики, рухів під музику, співів, виконавства на музичних інструментах, музичної грамоти й музичної творчості для учнів кожного класу.

Варто зазначити, що укладачами програм неповністю враховано умови щодо організації гурткової роботи. Як доводить досвід, в одному гуртку можуть брати участь учні різних класів, і вимоги до їхньої підготовки повинні бути однакові. Доречно наголосити, що критерії оцінювання знань, умінь і навичок учнів необхідно було розробити не тільки стосовно учнів, які навчаються в гуртках сольного співу, а також для дітей, котрі беруть участь в інших гуртках (хорових, інструментальних тощо).

Слушно зазначити, що навчальний музичний матеріал укладачі програм розосереджують відповідно до ступеня складності, а саме: перший ступінь (для учнів 1–2 класів), другий ступінь (для учнів 3–4 класів) тощо. Зміст програм містить твори українських композиторів різних епох, українські народні пісні та їхні обробки. У програмах пропонується репертуар для хорового гуртка, фольклорного ансамблю, ансамблю сопіларів, ансамблю бандуристів та ансамблю українських народних інструментів.

Висновки. Зважаючи на вищезазначене, можна зробити наступні висновки:

- програми спрямовані на розв'язання мети музично-естетичного виховання, а саме: формування духовної культури молоді засобами музичного мистецтва;
- програми побудовані на основі українського народнопісенного мистецтва, спрямовані на розв'язання таких завдань: формування вокально-хорових навичок, засвоєння музично-теоретичних знань і сольфеджування, формування навичок сприймання музики, розвиток почуття метроритму, оволодіння навичками гри на дитячих музичних інструментах, розвиток музично-творчих навичок у процесі імпровізації;
- в основу програм покладено найбільш доступні види діяльності, як-от: спів, слухання музики, вивчення основ музичної грамоти й сольфеджіо, гра на дитячих музичних інструментах, імпровізація;
- позитивним є те, що укладачами запропоновано програми позакласної роботи з музики, а саме масової та гурткової.

Перспективи подальших пошуків у цьому напрямі полягають у: вивченні педагогічних умов щодо запровадження вищезазначених програм у практиці різних регіонів України; узагальненні досвіду вчителів музики з реалізації змісту запропонованого в програмах навчального матеріалу; дослідженні перспектив подальшого вдосконалення методів та прийомів формування ціннісно-особистісних орієнтацій молоді засобами музичного мистецтва.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гадалова І.М. Методика викладання музики у початкових класах: навч. посібник / І.М.Гадалова – К.: ІСДО, 1994. – 272 с.

2. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах: Навч. посібник/ Е.П.Печерська. – Київ: Либідь, 2001. – 272 с.
3. Програми з музики для середньої загальноосвітньої школи та позакласна робота з музики у 1–4 класах. – Київ: «Освіта». – 71 с.
4. Ростовський О.Я. Методика викладання музики у початковій школі: Навч.-метод. посібник / О.Я.Ростовський. – 2-е вид., доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 216 с.
5. Черкасов В.Ф. Вокально-хорова робота й формування співацьких навичок учнів на уроках музичного мистецтва / В.Ф.Черкасов // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 107_1. – с. 26-36

**Аннотация
Черкасов В.Ф.**

Школьные программы по «Музыке» в первые годы независимости Украины

В статье охарактеризовано основные направления музыкально-эстетического воспитания учащихся младших классов в соответствии с программой «Музыка» подготовленной отечественными учёными в первые годы независимости Украины. Автор обобщает основные положения программ, которые направлены на разрешение цели музыкально-эстетического воспитания: формирование духовной культуры молодёжи средствами музыкального искусства. Обосновывается, что программы построены на основе украинского народного песенного искусства и направлены на разрешение таких заданий: формирование вокально-хоровых навыков; освоение музыкально-теоретических знаний и сольфеджирование; формирование навыков восприятия музыки; развитие чувства метроритма; овладение навыками игры на детских музыкальных инструментах; развитие музыкально-творческих навыков в процессе импровизации.

Ключевые слова: хоровое пение, слушание музыки, основы музыкальной грамоты и практических навыков по сольфеджио, движения под музыку, импровизация, внеклассная работа по музыке.

**Summary
Cherkasov V.F.**

School Programs on “Music” during the First Years of Ukraine’s Independence

The article characterizes the basic directions of music and aesthetic upbringing of primary school pupils in accordance with the program «Music» prepared by domestic scientists in the first years of Ukraine’s independence. The author generalizes basic regulations of the programs, which were directed to the solving of the aim of music and aesthetic upbringing: formation of spiritual culture of young people by means of musical art. It is grounded that the programs are made on the basis of Ukrainian folk singing art and they are directed to solving of the following tasks: formation of vocal-choral skills, mastering of music-theoretical knowledge and solmizing, formation of skills of music perception, development of the feeling of metrorhythm, mastering of the bases of playing childish musical instruments, development of music-creative skills in the process of improvising.

Key Words: choral singing, listening to the music, bases of music literacy and practical skills on solfeggio, movement under the music, improvisation, extracurricular music work.

УДК 378.011.3

Шилова О.І.

аспірант кафедри педагогіки
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(м.Луганськ)

Проблеми підготовки майбутніх дизайнерів у контексті формування готовності до професійної творчості

Метою статті є визначення проблем і пріоритетних завдань професійної підготовки дизайнерів у контексті формування професійної творчості як головної складової дизайнерської діяльності. Головна проблема підготовки фахівців з дизайну полягає у визначенні специфіки дизайнерської діяльності, яка полягає у професійно-творчому спрямуванні дизайн-діяльності, та створенні системи умов впровадження освітніх послуг відповідно до концептуальних засад розвитку сучасного суспільства, науки і мистецтва. Автор зазначає, що стратегія розвитку освіти у сфері дизайну полягає у визначенні шляхів, способів, методів, форм і змісту освіти, спрямованих на гармонічний розвиток професійних якостей і компетенцій творчої особистості, здатної не тільки створювати яскраві і привабливі об’єкти оточуючого середовища, але й впроваджувати цілісну систему аксіологічних, естетико-виховних ідей у кожному витворі дизайнерського мистецтва.

Ключові слова: дизайн, дизайн-діяльність, професійна творчість, майбутні дизайнери

Постановка проблеми у загальному вигляді... Не зважаючи на розмаїття сучасних художньо-мистецьких практик, найважливіше місце у суспільно-культурній сфері посідає дизайн як художньо-проектний